

Inšpirované príbehom skutočných žien,
ktoré pracovali pre Hitlera

Rosella
Postorino

Ochutnávačky

Preložila Eva Mesárová

Preklad knihy formou štipendia
z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia.

Vydanie knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia,
ktorý je hlavným partnerom projektu.

u. fond
na podporu
umenia

Questo libro è stato tradotto grazie
ad un contributo alla traduzione assegnato
dal Ministero degli Affari Esteri e della
Cooperazione Internazionale italiano.

Preklad tejto knihy vyšiel vďaka podpore
talianskeho Ministerstva zahraničných vecí
a medzinárodnej spolupráce.

Rukopis prekladu vznikol s podporou
Literárneho fondu.

Copyright © 2018 Rosella Postorino
Translation rights arranged through
The Agency srl of Vicki Satlow and Plima d.o.o.
Translation © Eva Mesárová, 2026
Design and layout © Ester Mládenková, 2026
Slovak edition © Laputa/Literárna bašta, 2026

ISBN 978-80-8283-137-8

Rosella
Postorino

Ochutnávačky

Preložila Eva Mesárová

Tak člověk přežije,
ak prirodzene vie zabudnúť,
že člověkom raz bol.

Bertolt Brecht
Opera za tri groše
(preložili Ľubomír Feldek
a Martin Porubjak)

Prvá
část'

1.

Vošli sme postupne, jedna za druhou. Niekoľko hodín sme čakali postojacky na chodbe, potrebovali sme si sadnúť. Miestnosť bola veľká, steny biele. V strede stál dlhý drevený stôl, už sme mali prestreté. Naznačili nám, aby sme sa usadili.

Sadla som si a zostala nehybne na mieste, ruky s prstami prepletenými na bruchu. Predo mnou biely keramický tanier. Bola som hladná.

Ostatné ženy si tiež potichu posadali. Bolo nás desať. Niektoré sedeli rovno a spôsobne, vlasy stiahnuté do drdola. Iné sa obzerali. Dievča sediace oproti mne si okusovalo peru a kožtičku drvilo zubami. Mala mäkké líca posiate červenými škvrnami kuperózy. Bola hladná.

O jedenástej dopoludnia sme už pocítovali hlad. Nebolo to vidieckym vzduchom ani jazdou v malom autobuse. Tú dieru v žalúdku zaviniť strach. Už roky sme boli hladné a báli sme sa. S vôňou jedla pod nosom sa nám srdce v spánkoch rozbúšilo, ústa sa naplnili slinami. Pozrela som na dievča s kuperózou. Mala rovnakú chuť do jedla ako ja.

Zelené fazuľky boli poliate rozpusteným maslom. Maslo som nejedla od svojej svadby. Vôňa pečených paprík ma štípa v nosných dierkach, tanier prekypoval, nedokázala som od neho odtrhnúť zrak. Dievča oproti však malo na tanieri ryžu a hrášok.

„Jedzte,“ povedali z rohu miestnosti a znelo to skôr ako výzva, nie rozkaz. Videli ju, tú chuť v našich očiach. Otvorené ústa, zrýchlený dych. Zaváhali sme. Nikto nám nezaželal dobrú chuť, možno by som ešte mohla vstať a poďakovať sa, ráno boli sliepky štedré, jedno vajce mi na dnes postačí.

Opäť som spočítala spolustolovníčky. Bolo nás desať, nešlo o poslednú večeru.

„Jedzte!“ zopakovali z rohu, ale ja som už prehltala prvú fazuľku a cítila, ako mi krv prúdi až ku korienkom vlasov, až k prstom na nohách, cítila som, ako sa mi tep spomaľuje. Aký stôl si mi to prestrel – tieto papriky sú také sladké – akú hostinu si to pripravil, pre mňa, na drevenom stole bez obrusu, aachenská keramika a desať žien, ak by sme mali závoje, vyzerali by sme ako mníšky, refektár mníšok, ktoré zložili sľub mlčanlivosti.

Najprv si vkladáme do úst len malé sústa, akoby sme neboli povinné všetko prehltnúť, akoby sme ho mohli odmietnuť, toto jedlo, tento obed, ktorý nie je pre nás, pripadol nám len náhodou, náhodou si zaslúžime zúčastniť sa na jeho hostine. Potom sa však sklzáne dolu pažerákom a pristane v tej diere v žalúdku, a čím viac ho zaplňa, tým viac sa diera rozširuje, tým pevnejšie zvierame vidličky. Jablková štrúdlá je taká dobrá, až mi zrazu do očí vyhrknu slzy, taká dobrá, že si do úst napchávam stále väčšie kúsky, hltám jedno sústo za druhým, až prudko zakloním hlavu a lapám po dychu, pod dohľadom mojich nepriateľov.

Moja matka hovorievala, že jedlom sa bojuje so smrťou. Hovorievala to pred Hitlerom, keď som chodila do základnej školy na Braunsteinasse 10 v Berlíne a Hitler ešte nebol. Zaviazala mi mašľu na zásterke, podala mi aktovku a dôrazne kládla na srdce, aby som si dávala pozor a počas obeda sa nezadusila. Doma som mala vo zvyku stále hovoriť, aj s plnými ústami, priveľa rozprávaš, povedala mi a ja som sa šla zadusiť práve preto, že ma rozosmieval ten tragický tón, jej výchovná metóda založená na hrozbe vyhynutia. Akoby každý prejav pudu sebazáchovy poukazoval na riziko konca: žiť je nebezpečné; celý svet je jedna veľká pasca.

Keď sme dojedli, pristúpili dvaja esesáci a žena po mojej ľavici vstala.

„Sadni si! Vráť sa na svoje miesto!“

Žena sa zvalila na stoličku, akoby ju niekto strčil. Jeden z jej zatočených vrkočov sa uvoľnil zo sponky a trochu sa rozhojdal.

„Nemáte dovolené vstať. Až do nového rozkazu zostanete tu pri stole. V tichosti. Ak bolo jedlo otrávené, jed sa rýchlo dostane do krvného obehu.“ Esesák si nás jednu po druhej premeral, skúmal, ako zareagujeme. Ani sme nemukli. Potom sa znova obrátil k žene, ktorá vstala: mala oblečený dirndl, možno len chcela byť zdvorilá. „Len hodinu, neboj sa,“ povedal jej. „O hodinu budete voľné.“ „Alebo mŕtve,“ poznamenal jeho kolega.

Pocítila som, ako mi zviera hrudný kôš. Dievča s kuperózou si ukrylo tvár do dlaní, potlačilo vzlyky. „Prestaň,“ zasyčala brunetka vedľa nej, ale vtedy už plakali aj ostatné, ako nasýtené krokodíly, možno bolo na vine trávenie.

Potichu som povedala: „Môžem sa opýtať, ako sa voláte?“ Dievča s kuperózou nepochopilo, že sa prihovám jej. Natiahla som ruku, dotkla sa jej zápästia, ona sa strhla, pozrela sa na mňa s tupým výrazom, mala popraskané asi všetky žilky.

„Ako sa voláš?“ zopakovala som. Dievča zdvihlo hlavu a pozrelo do rohu, nevedelo, či smie hovoriť, dozorcovia vyzerali roztržito, bolo takmer poludnie, už cítili istú malátnosť. Asi si ju nevšímali, a tak zamrmlala: „Leni, Leni Winter,“ a vyznelo to ako otázka, hoci to bolo jej meno. „Leni, ja som Rosa,“ povedala som, „uvidíš, čoskoro sa vrátíme domov.“

Leni bola ešte takmer dievčatko, dalo sa to vytušiť podľa jej baculatých prstov; mala tvár tej, ktorej sa doteraz nikto v senníku nedotkol, a to ani na konci žatvy, keď sú už všetci unavení a nikomu sa nechce pracovať.

V tridsiatom ôsmom, po odchode môjho brata Franza, ma Gregor priviedol sem do Gross-Partsch, aby som sa zoznámila s jeho rodičmi: oblúbia si ťa, povedal mi hrdý na svoju berlínsku sekretárku, lebo si získal jej srdce a ona sa potom zasnúbila so svojím šéfom, ako vo filme.

Bol to pekný výlet, v sajdke na východ. *Ideme do Oostlandu*, spievalo sa v piesni. Znela z reproduktorov nielen 20. apríla. Hitlerove narodeniny sa oslavovali každý deň.

Prvýkrát som sa plavila trajektom a cestovala s mužom. Herta mi ustlala v synovej izbe a jeho poslala spať do podkrovia. Keď si išli rodičia ľahnúť, Gregor otvoril dvere a vklázol ku mne pod perinu. „Nie,“ zašepkala som, „tu nie.“ „Tak pod do senníka.“ Zahmlilo sa mi pred očami. „Nemôžem, čo ak si to tvoja matka všimne?“

Ešte sme sa spolu nemilovali. S nikým som sa ešte nemilovala.

Gregor mi jemne prešiel prstami po perách, obkreslil ich po obvode, potom zatlačil bruškom prsta silnejšie, až odhalil zuby, otvoril mi ústa a vložil do nich dva prsty. Na jazyku som pocítila, aké sú suché. Mohla som zovrieť čelusť a uhryznúť ho. Gregor na to ani nepomyslel. Vždy mi dôveroval.

V noci som neodolala, vyšla som do podkrovia a ja sama som otvorila dvere. Gregor spal. Priblížila som svoje pootvorené pery k jeho, aby sa naše dychy premiešali, prebudil sa. „Chcela si vedieť, ako voniam v spánku?“ usmial sa na mňa. Vtlačila som mu do úst jeden, potom dva a tri prsty, cítila som, ako sa mu ústa otvárajú, ako ma zvlažujú jeho sliny. Toto bola láska: ústa, ktoré nehryzú. Alebo možnosť zákerne chňapnúť ako pes, ktorý sa búri voči svojmu pánovi.

Mala som na sebe červené korále, keď ma na spiatočnej ceste chytil za zátylok. Nestalo sa to v senníku jeho rodičov, ale v kajute bez okienka.

„Musím ísť von,“ zamrmlala Leni. Len ja som si to všimla.

Brunetka vedľa nej mala ostré líčne kosti, lesklé vlasy, tvrdý pohľad.

„Psst,“ pohladila som Leni po zápästí; tentoraz sa nestrhla. „Už len dvadsať minút, o chvíľu to skončí.“

„Musím ísť von,“ trvala na svojom.

Brunetka na ňu zazrela: „Ty ozaj nedokážeš mlčať, však?“ zatriasla ňou.

„Čo to robíš?“ znelo to takmer ako vykriknutie.

Esesáci sa ku mne otočili. „Čo sa deje?“

Všetky ženy sa ku mne otočili.

„Prosím,“ povedala Leni.

Predo mnou zrazu stál esesák. Zdrapil ju za rameno a niečo jej výrazne šepol do ucha, niečo, čo som nepočula, no tvár sa jej z toho tak skrivila, až sa jej znetvorila.

„Je jej zle?“ spýtal sa iný dozorca.

Žena v dirndl znova vyskočila: „Jed!“

Ostatné ženy sa tiež postavili, Leni sa obrátil žalúdok a esesák ledva stihol ustúpiť, keď sa Leni vyvracala na podlahu.

Dozorcovia vybehli von, zavolali kuchára, podrobili ho výsluchu, Führer mal pravdu, Angličania ho chcú otráviť, ženy sa objímali, iné plakali pri stene, brunetka chodila tam a späť s rukami vbok a nosom vydávala zvláštne zvuky. Ja som pristúpila k Leni a chytila ju za čelo.

Ženy sa držali za brucho, ale nie kvôli bolestiam. Ukojili hlad a na to neboli zvyknuté.

Držali nás tam vyše hodiny. Podlahu sme vyčistili novinami a vlhkou handrou, zostal len kyslý zápach. Leni nezomrela, len sa prestala triasť. Potom zaspala s rukou v mojej a lícom opretým o predlaktie položené na stole, dievčatko. Cítila som, ako sa mi sťahuje žalúdok, ako mi v ňom vrie, no bola som príliš unavená na to, aby som sa tým znepokojovala. Gregor narukoval.

Nebol nacista, my sme nikdy neboli nacisti. Ako malá som nechcela vstúpiť do Bund Deutscher Mädel, nepáčila sa mi čierna šatka pod golierom bielej košele. Nikdy som nebola dobrá Nemka.

Keď temná a nemerateľná doba nášho trávenia zažehnela poplach, dozorcovia zobudili Leni a postavili nás do radu k autobusu, ktorý nás mal odviezť domov. V žalúdku mi už

nevrelo: nechal sa obsadiť. Moje telo prijalo Führerovo jedlo,
Führerovo jedlo kolovalo v mojej krvi. Hitler bol zachránený.
Ja som bola znovu hladná.

2.

V ten deň som sa medzi bielymi stenami jedálne stala Hitlerovou ochutnávačkou.

Bola jeseň v štyridsiatom treťom, mala som dvadsaťšesť rokov, za sebou päťdesiat hodín cesty, sedemsto kilometrov. Z Berlína som prišla do Východného Pruska, na miesto, kde sa narodil Gregor, a Gregor tam nebol. Pred týždňom som sa presťahovala do Gross-Partsch, aby som unikla vojne.

Deň predtým sa bez ohlásenia objavili u mojich svokrovcov a povedali hľadáme Rosu Sauer. Nepočula som ich, bola som na zadnom dvore. Nepočula som ani zvuk dodávky parkujúcej pred domom, ale zbadala som sliepky, ako bežia ku kurníku a tlačia sa jedna na druhú.

„Hľadajú ťa,“ povedala Herta.

„Kto?“

Otočila sa bez odpovede. Zavolať som na Zarta, nepribehol: bol to svetácky kocúr, ráno odchádzal na prechádzku po dedine. Potom som sa pobrala za Hertou a premýšľala, kto ma tak môže hľadať, nikto ma tu nepozná, pricestovala som len nedávno, bože, vrátil sa Gregor? „Vrátil sa môj muž?“ spýtala som sa, ale Herta už bola v kuchyni, chrptom ku vchodu, bránila svetlu. Joseph tiež stál, zhrbený, s jednou rukou položenou na stole.

„Heil Hitler!“ dve tmavé postavy prudko zdvihli pravé ruky mojim smerom.

Tiež som ju zdvihla, keď som prekročila prah. Tváre im zahaloval šedivý tieň. V kuchyni stáli dvaja muži v sivozele-
ných uniformách. Jeden povedal: „Rosa Sauer.“

Prikývla som.

„Führer vás potrebuje.“

Führer ma predsa nikdy nevidel. Potreboval ma.

Herta si utrela ruky do zástery a esesák ďalej rozprával, prihováral sa mi, hľadel len na mňa, premeriaval si ma,

akoby ma hodnotil, zdravá a statná pracovná sila, hoci ma hlad určite trochu oslabil, nočné sirény ma obrali o spánok, strata všetkého, všetkých, mi znivočila oči. Ale tvár som mala okrúhlu, vlasy husté a blond: mladá árijka už skrotená vojnou, len vyskúšajte, ak neveríte, stopercentný národný produkt, vynikajúci obchod.

Esesák sa pobral k dverám.

„Môžeme vám niečo ponúknuť?“ spýtala sa Herta s neodpušiteľným oneskorením. Vidiečania si nevedia uctiť dôležitých hostí. Joseph sa vystrel.

„Prídeme zajtra ráno o ôsmej, buďte pripravená,“ povedal druhý esesák, ktorý dovtedy mlčal a potom tiež zamieril k dverám.

Príslušníci Schutzstaffel sa zdráhali alebo im len káva z pražených žaluďov nechutila, ale možno by sa našlo aj víno, fľaša odložená v pivnici na Gregorov návrat, faktom zostáva, že o Hertinej ponuke vôbec neuvažovali: navyše prišla neskoro, to treba uznať. Alebo to bolo len tým, že sa nepoddávali nerestiam, zocelovali svoje telá odriekaním, neresti oslabovali, a oni mali pevnú vôľu. Skríkli Heil Hitler a zdvihli ruky – ukazovali na mňa.

Keď dodávka odišla, podišla som k oknu. Stopy pneumatík na štrku naznačovali cestu k mojej záhube. Prešla som k inému oknu v inej izbe, behala som z jednej strany domu na druhú a hľadala vzduch, východisko. Herta a Joseph chodili za mnou. Prosím, nechajte ma premýšľať. Nechajte ma dýchať.

Bol to starosta, kto im dal moje meno, aspoň tak to tvrdili esesáci. Dedinský starosta pozná každého, dokonca aj nových prisťahovalcov.

„Musíme niečo vymyslieť,“ Joseph sa chytil za bradu a stláčal ju, akoby odtiaľ mohlo vyklznuť riešenie.

Pracovať pre Hitlera, obetovať zaňho život: nerobili to azda všetci Nemci? Ale to, že som mohla zjesť otrávené jedlo a zomrieť takto, bez výstrelu z pušky, bez výbuchu, to Joseph

nedokázal akceptovať. Tichá smrť mimo javiska. Smrť tak pre potkana, nie pre hrdinu. Ženy neumierajú ako hrdinovia.

„Musím odtiaľto odísť.“

Tvárou som sa pritlačila ku sklu; snažila som sa zhlboka nadýchnuť, no ostrá bolesť v kľúčnej kosti mi v tom zakaždým zabránila. Zmenila som okno. Ostrá bolesť v rebrách, nemôžem sa nadýchnuť.

„Prišla som sem, aby som si polepšila, bola v bezpečí a namiesto toho riskujem smrť jedom,“ zlostne som sa zasmiela: výčitka smerovala k mojim svokrovcom, akoby esesákov priviedli oni.

„Musíš sa schovať,“ povedal Joseph, „niekam sa ukryť.“

„V lese,“ navrhla Herta.

„Kde v lese? A skapať od zimy a hladu.“

„Budeme ti nosiť jedlo.“

„Samozrejme,“ potvrdil Joseph, „predsa tá v tom nenecháme.“

„A čo ak ma budú hľadať?“

Herta sa pozrela na manžela. „Myslíš, že ju začnú hľadať?“

„Nebude sa im to páčiť, určite nie...“ Joseph to akosi nedomyslel.

Bola som dezertérom bez armády, bola som na smiech.

„Mohla by si sa vrátiť do Berlína,“ navrhol.

„Áno, môžeš sa vrátiť domov,“ zopakovala Herta, „až tam za tebou nepôjdu.“

„V Berlíne už nemám domov, zabudli ste? Ak by som mala inú možnosť, nikdy by som sem neprišla!“

Hertina tvár stvrdla. V okamihu som prekonala všetku hanblivosť súvisiacu s našimi rolami, s tým, ako málo sme sa my dve poznali.

„Prepáčte, nechcela som povedať...“

„Nechaj to tak,“ odsekla.

Urazila som ju, no zároveň roztvorila dvere k vzájomnej dôvere. Zrazu mi pripadala taká blízka, až som ju chcela objasť, nechajte si ma, postarajte sa o mňa.

„A čo vy?“ spýtala som sa. „Keď prídu a mňa tu nenájdu, neodnesiete si to vy?“

„My to zvládneme,“ odpovedala Herta a odišla.

„Čo chceš robiť?“ Joseph si prestal hladiť bradu. Riešenie neexistovalo.

Radšej som chcela zomrieť v cudzom kraji ako vo svojom meste, kde som už nemala nikoho.

Na druhý deň práce ochutnávačky som vstala na úsvite. Kohút zaspieval a žaby prestali kvákať, akoby razom všetky upadli do spánku; po prebdenej noci som pocítila samotu. V odraze okna som zbadala kruhy pod očami a spoznala sa. Na vine nebola nespavosť ani vojna, tie tmavé brázdy som mala na tvári odjakživa. Moja matka hovorievala zavri už tie knihy, pozri, ako vyzeráš, môj otec sa pýtal nebude to nedostatkom železa, pán doktor? a môj brat si obtieral čelo o moje, pretože to hodvábne kĺzanie mu pomáhalo zaspáť. V odraze okna som zbadala tie isté tmavé kruhy pod očami, ktoré som mala už ako dieťa a vedela som, že boli znamením.

Vyšla som von a hľadala Zarta, driemal schúlený pri plote okolo kurína, akoby za sliepky niesol zodpovednosť. Napokon, nechávať dámy osamote nie je múdre – Zart to vedel, bol to chlap zo starej školy. Gregor, naopak, odišiel: chcel byť dobrým Nemcom, nie dobrým manželom.

Na naše prvé rande ma pozval do kaviarne neďaleko katedrály, meškal. Sadli sme si k stolíku vonku, vzduch bol napriek slnečným lúčom trochu chladný. Celkom očarená som sa snažila rozpoznať v speve vtákov hudobný motív a v ich lete choreografiu vytvorenú špeciálne pre mňa, pre ten moment, ktorý konečne nastal a podobal sa láske, akú som si predstavovala už ako malá. Jeden vták sa oddelil od svojho krdla; osamotený a hrdý sa pustil strmhlav dolu, až sa takmer ponoril do Sprévy, s rozprestretými krídlami sa zľahka dotkol hladiny a hneď opäť vzlietol: bola to len náhla túžba uniknúť, príval

ľahkovážnosti, impulzívne gesto opojnej eufórie. Pocítila som tú eufóriu, ako mi koluje v lýtkach. Objavila som ju v kaviarni, keď som tam sedela pred mojím šéfom, mladým inžinierom. Šťastie sa práve zrodilo.

Objednala som si jablkový koláč a ani ho neochutnala. Gregor prehodil: Nechutí ti? Zasmiala som sa: Neviem. Posunula som tanierik k nemu, aby ho zjedol on, a keď som videla, ako zhltol prvé sústo, prežíval rýchlo, s obvyklou náruživosťou, aj ja som naň dostala chuť. Tak som si dala malý kúsok, potom ďalší, zrazu sme jedli z rovnakého tanierika, debatovali o všetkom možnom, bez toho, aby sme sa na seba pozerali, akoby bolo tej intimity už priveľa, až sa naše malé vidličky prekrížili. V tej chvíli sme sa zarazili a zdvihli hlavy. Dlhو sme na seba hľadeli, kým vtáky ďalej krúžili alebo si unavene sadali na konáre, balustrády, pouličné lampy, ktovie, možno nasmerovali zobáky do rieky, aby sa vrhli do vody a už sa nikdy nevynorili. Potom Gregor schválne zablokoval moju vidličku svojou a bolo to, akoby sa ma dotkol.

Herta išla pre vajíčka neskôr ako zvyčajne: možno aj ona strávila bezsennú noc a v to ráno sa nemohla zobudiť. Našla ma nehybne sedieť na hrdzavej železnej stoličke so Zartom pri nohách; sadla si vedľa mňa a na raňajky zabudla.

Dvere zavrzgali. „Už sú tu?“ spýtala sa Herta.

Joseph, opretý o zárubňu, pokrútil hlavou. „Vajíčka,“ povedal a ukázal smerom na kurín. Zart šiel za ním, trochu kríval, jeho teplo mi chýbalo.

Žiara úsvitu sa už stiahla ako morská vlna a obnažila rannú oblohu: bledú, bez krvi. Pri tom bolestivom svetle sa sliepky rozkotkodákali, vtáky začali štebotať a včely bzučať, no škripanie brzd autobusu ich umlčalo.

„Rosa Sauer, vstávaj!“ začuli sme krik.

Herta a ja sme sa rýchlo postavili, Joseph sa vrátil s vajčkami v ruke. Nevšimol si, že jedno zovrel príliš silno, rozbito sa a medzi prstami mu začali pretekať jasne oranžové

lepkavé pramienky. Nedokázala som od nich odtrhnúť zrak, už už sa chystali odlepiť od kože a potichu dopadnúť na zem.

„Rosa Sauer, ponáhľaj sa!“ esesáci naliehali.

Herta ma potisla dopredu, pohla som sa.

Radšej si počkám na Gregorov návrat. Budem veriť, že sa vojna skončí. Radšej budem jesť.

V autobuse som sa len rýchlo rozhládla a hneď si sadla na prvé voľné miesto, ďaleko od ostatných žien. Boli štyri, dve sedeli vedľa seba, ďalšie dve každá samostatne. Nepamätala som si ich mená. Poznala som len Leni, ktorá ešte nenastúpila.

Žiadna neodpovedala na moje dobré ráno. Cez okno zafrákané dažďom som pozrela na Hertu a Josepha. Stáli vo dverách, ona mala napriek artróze zdvihnutú ruku, on zvierať rozbité vajíčko. Zahľadela som sa na dom – škridle sčerené machom, ružová omietka a kvety valeriány vyrastenej v zhlukoch na holom pozemku – kým nezmizol za zákrutou. Hľadela som naň každé ráno, akoby som ho už nikdy nemala zazrieť. Potom som za ním žialiť prestala.

Hlavný stan pri Rastenburgu sa nachádzal tri kilometre od Gross-Partsch, ukrytý v lese, zhora neviditeľný. Joseph rozprával, že keď ho robotníci začali stavať, ľudia v okolí sa čudovali neustálemu jazdeniu dodávok a nákladných áut. Sovietske vojenské lietadlá ho nikdy nenašli. My sme však vedeli, že je tam Hitler, že spí neďaleko a v lete sa možno prehadzuje na posteli a snaží sa zabiť komáre, ktoré mu rušia spánok; možno si aj on škriabe červené štípance, premožený protichodnými túžbami, ktoré to svrbenie vyvoláva: akokoľvek neznášaš to súostrovie hrbolčekov na koži, časť z teba sa ich nechce zbaviť, pretože pri škriabaní prichádza taká veľká úľava...

Volali ho Wolfsschanze, Vlčí brloh. Vlk bola jeho prezývka. Naivná ako Červená čiapočka som skončila v jeho bruchu. Hľadala ho celá légia poľovníkov. A aby ho dostali, odstránili by aj mňa.